

NEMZETI GONDOLAT

A NÉMET NEMZETI SZOCIALIZMUSBAN

A NÉMET nemzeti szocialista mozgalom eredetének okait és eddigi fejlődését tárgyaló német művek igen gyakran hivatkoznak arra a tragikus, kiegyensúlyozatlan és majdnem poláris kettősségre, amely lépten-nyomon felbukkan, különösen a németiség újabbkori történetében, mint a német jellem egyik legjellegzetesebb sajátossága. E. Günther Gründel, aki a „Die Sendung der jungen Generation“ című nagyszerű könyvében az ifjúság szempontjából kísérelt meg összefoglaló képet adni a német lélek háború utáni válságáról, Potsdam és Weimar kibékíthetetlen ellentétében látja ezt a végzetes kettősséget. Potsdam, más szóval a poroszság filozófiai megtestesülése a kanti tiszta ész kritikája, Weimar, tehát az egyetemes németiség lelke pedig a goethei Faustban találja meg legkifejezőbbben önmagát. A poroszság — írja Gründel — mindenben a világos, egyszerű és imponáló formulákat keresi. Az egyetemes németiség ezzel szemben gúnyt űz minden formulából, minden merev rendszerből. Goethének, mint a németiség filozófusának, legnagyobb szolgálata az volt, hogy nem hagyott maga után semmi „filozófiai rendszereit, hanem „csak“ a Faustot. És így tovább: az egyik oldalon a rendszeres gondolkodás józan világossága, klasszikus katonai fegyelem és vezetés, egységes, jól megépített állami gépezet, tekintélytiszteletre alapított politikai hatalmi rendszer; a másik oldalon Faust-Goethe tévelygései, vágyódása, keresése és a keresetthez való megérkezése, Mozart és Beethoven isteni muzsikája, túlaradó emberiség politikától elvonatkozott önkifejezése költészetben, gondolkodásban és a nagy mesterek korlátokat nem tűrő alakjaiban. És mindebből a mindent összefogó egyetemességből újra meg újra utat tör magának a porosz politika határozott önigenlése, hogy lesújtson az örök veszedelemként fenyegető világpolgárságra. Ezekből a gyökerekből kell ma és holnap megszületni az új németiségnek!

A nemzeti szocialista mozgalom finomtollú kritikusa, Theodor Heuss (Hitlers Weg. Stuttgart, 1932) magában a mozgalomban is meglátja a belső ellenmondást eláruló kettősséget: az egyik oldalon a Hitler személye körül kialakult irracionális romantikát, a másik oldalon pedig a legracionalisztikusabban felépített pártszervezetet, amely különösen az 1930. évi szeptember hó 14-i győzelem után nagyszerűen megszervezett és kitűnően működő politikai nagyüzemmé nőtt. Bürokratizált romantika, jellemzi csípős kritikával Heuss a Hitler-mozgalomnak ezt az oldalát.

Az egymásnak ellentmondó vonások két pólus felé tartó zűrzavara gyakori kísérő jelensége minden nagy tömegekre, széles nép-

rétegekre hatni kívánó mozgalomnak mindaddig, amíg, hogy úgy mondjuk, a mozgalom inkubációs ideje tart. A német nemzeti szocializmus esetében ezt a zűrzavart egészen szokatlan mértékig fokozza a németségnek az a sajátságos alaptermészete, hogy minden nagyszerű gyakorlati érzéke és szervezőképessége ellenére is szeret elméleteken rágódni. Mennyivel kevésbé volt bonyolult ez az inkubációs idő, hogy csak egyetlen példát említsünk: az olasz fasizmusnál. Az természetesen más lapra tartozik, hogy a német mozgalomnak, különösen Németország külpolitikai helyzete miatt, sokkal nagyobb nehézségekkel kell megküzdeni, mint kellett a fasizmusnak. A különbség a német és az olasz mozgalom között abban van, hogy míg a fasizmus célját és szellemi tartalmát világosan és jól körvonalozottan lehetett látni már a Marcia su Roma-t megelőző időben is, a német nemzeti szocializmus céljai homályosak, bizonytalanok és igen nehéz volna olyan gondolatot vagy alapelvet találni, amely egységesen irányítja ezt az egész németséget hullámszerűen elborító nagy politikai megmozdulást. Bizonyosan ez lehet az oka annak is, hogy a német nemzeti szocializmusról, a tacitusi mondás megfordításával, sive ira, sive studio, vagy elfogult gyűlölködéssel vagy áradozó rokonszenvel lehet írni legkönnyebben. A legtöbben így is írnak róla, és pedig nem csupán a napi sajtóban. Nagyon nehézé teszi a mozgalomról való tárgyilagos, ha nem is ítéletmondást, de még a véleményformálást és beszámolást is az a körülmény, hogy nem könnyű dolog rokonszenvet vagy pedig az emberi és jellembeli nagysággal szemben egyébként egészen természetesen kijáró elismerést érezni sem a vezér, Hitler személye, sem, ha szabad ezt a kifejezést használni, a mozgalom főprófétája, Rosenberg iránt, akinek főművét („Der Mythos des 20. Jahrhunderts“), mint egyik német bírálója mondja, az egyetlen komoly kísérletet a hitlerizmus eszmei tartalmának tudományos meg-alapozására, minden ellenszenv vagy rosszindulatú elfogultság nélkül is a legzavarosabb és legbántóbb történelembölcseletnek kell tartanunk, amelyet emberi agy valaha is kigondolhatott.

Mégis van egy nézőpont, úgy hisszük, ahonnan az ellenszenvet is és a kritizálatlan elragadtatást is leginkább elkerülő módon lehet összefoglaló képet adni a német nemzeti szocialista mozgalom jelentőségéről és ez a nemzeti gondolat harca és előretörése.

Ha a mozgalom kezdeteit vizsgáljuk, az indítóokokat nagyjában két csoportba oszthatjuk. Az indítóokok első csoportjának alapszínét az az elégedetlenség adja meg, amelyet nyomban a háború után, majd évről-évre erősödő öntudatossággal széles néprétegek éreztek egyrészt a versailles-i békeszerződések igazságtalansága, másrészt a weimari alkotmány egész rendszere iránt. Az indítóokok másik csoportja már csak a fiatalabb nemzedéket érinti, kezdve az 1890—1900-i évjáratok frontharcos nemzedékétől, a következő 1900—1910-i évtizedben született háborús nemzedéken át az egészen fiatalok, az 1910 után születettek háború utáni nemzedékéig. Ezeknek a második csoportba tartozó indítóokoknak hajtóerejét azok az élmények jelentik, amelyekben ez a három rétegre tagozódó fiatal nemzedék átesett a háború alatt és a háború utáni esztendőkbén. Az csak természetes,

hogy ezeknek a részben a háborús frontokon, részben otthon átélt élményeknek visszahatása a fiatal nemzedékben egészen sajátos, az idősebbek korosztályaitól élesen elkülöníthető mentalitást alakított ki. A nemzeti szocialista mozgalom ma még talán nem, de a jövőben majdnem bizonyosan ebből a megváltozott mentalitású fiatalságból fogja nyerni erőinek java részét és a mozgalom későbbi sorsát igen nagy valószínűséggel az fogja megszabni, hogy megérti-e ezeket a „generációs változások“-at és képes lesz-e azokat terjeszkedése és esetleges hatalmi berendezkedése motorikus erejévé tenni?

HITLER MOZGALMA az 1923-i müncheni kudarc után egy időre már majdnem teljesen feledésbe merült. Csak 1928-tól kezdve jelentkezett újból és ettől kezdve aránylag rövid idő alatt mindjobban számításba veendő tényező lett a német politikai életben. Hitler gyors sikereinek titka két nagy negatívumhoz fűződik. Az egyik a politikai propaganda minden eszközével folytatott kíméletlen küzdelem a versailles-i békeszerződés és Stresemann „teljesítési politikája“ ellen, a másik pedig az évről-évre erősödő ellenforradalmi hangulat kihasználása a weimari alkotmány, illetve a szociáldemokraták és a centrum, amint Hitlerék szeretik nevezni, fekete-vörös koalíciója ellen. Az agitáció alaphangja mindkét esetben a nemzeti érzésre való erőteljes appellálás. Ez határozottan a mozgalom legrokonszenvesebb vonása. De már az eszköz, amellyel Hitler és egész táborukara a cél felé tör, alig nevezhető rokonszenvesnek, mert hiszen Hitler politikai rendszere másnak, mint agitatórius demagógiának alig tartható, különösen amióta, úgy látszik, teljesen lemondott arról, hogy az 1923-i balsikerű államcsínyt akár kedvezőbb körülmények között is megismételje és a választók többségének „legális“ úton való megszerzésével akar hatalomra jutni.

Hitler versailles-i politikáját az események teljesen igazolták, legalább is a versailles-i békeszerződés gazdasági részének, a jóvátételi rendszernek megsemmisítésében. Ha a lausannei konferencia sikerének sok összetevője van is, de az bizonyos, hogy az angol külpolitika és személy szerint MacDonald is aligha tudott volna a jóvátételi rendszer kivégzéséért olyan biztonsággal harcolni, ha Hitler harcos propagandája nem kovácsolta volna imponáló egységbe a német nemzeti érzést az ellen a megszegényítő, erkölcstelen és igazságtalan rabszolgaság ellen, amelyet a gyakorlatban a versailles-i békediktátum jóvátételi rendelkezései jelentettek, még a Dawes- és a Young-terv változtatásai után is. Sőt nemcsak MacDonaldnek volt közvetve segítségére Hitlerék kíméletlen és eszközeiben demagógikus, de lényegében igaz agitációja a jóvátételek egész rendszere ellen, hanem Brüning óvatos és céltudatos külpolitikája is ennek az agitációnak számára érett gyümölcsként lehulló eredményeit használta fel és így ért el már Lausanne előtt is eredményeket.

Sókkal nehezebb véleményt alkotni Hitlerék ellenforradalmi agitációjáról. A sokat emlegetett „tördöfés“ és „novemberi árulás“, amint azt Friedrich F. von Unruh kis könyvének („Nationalsozialismus“) szellemes kritikája igen meggyőzően tudja elhíttetni, alig egyéb,

mint könnyen népszerűsíthető, de tartalmilag valótlan demagógia. Németországot nem politikai defetizmus, hanem igen kézzelfogható és a történelem tárgyilagos ítélete elől semmi demagógiával el nem sikkasztható katonai összeomlás döntötte a háború utáni évek katasztrofális zuhanásába. Unruh a végzetes napokban maga is a német főhadiszálláson tartózkodott és megrendítő módon írja le, hogy már szeptember végén tisztek könnyek között beszéltek a vereségről és nem Erzberger, hanem Hindenburg mondta ki a végső szót: nincs más mód, mint feltételek nélkül aláírni a fegyverszüneti feltételeket. Ami pedig a weimari alkotmányt illeti: ez önmagában nemcsak hogy rosszat nem jelent, hanem elengedhetetlen szükségszerűség volt a politikai fejlődésében megakadt német nép számára és ha a Hitler-mozgalom megtagadná azt a demokráciát, amelyet ennek az alkotmánynak keretei nyújtanak a német népnek, ez alig lenne egyéb, mint politikai reakcionarizmus.

Másrészt azonban kétségtelen az, hogy Hitlerék mozgalma a nemzeti érzés egészséges ösztöneinek dinamikus erejébe kapcsolódik bele, amikor a háború utáni Németország politikai, kulturális, gazdasági és szociális életének „gyökeres és mindenre kiterjedő megtisztítás”-át követeli. A veszélyes pont Hitlerekre nézve abban van, hogy ellenforradalmi akciójuk eredményeit fel tudják-e használni arra, hogy megvalósítsák a német nemzet régóta esedékes progresszív, tisztán a nemzeti erőkre támaszkodó „dicsőséges forradalmárt, vagy pedig egyszerűen restaurálják a vilmosi Németország elmaradt, reakcionárius rendszerét?

Erre a kérdésre nem adnak határozott feleletet sem Hitler, sem legközelebbi vezérkara, Rosenberg, Goebbels, Feder és a többiek, sem pedig a párt céljait és programját tartalmazó „huszonöt pont”. Az egész mozgalmat most annyira átfűti az agitáció lármája, a hatalmasra nőtt politikai szervezet irányítása, a sok választási harc, előbb az egyes tartományokban, később a nagy erőpróba a kétszeri elnökválasztásnál, nyomban utána a poroszországi választás, majd pedig a július 31-i választásra való előkészület, hogy céljaikat, igazi programjukat most kevésbé lehet látni, mint valaha.

A nemzeti szocialista mozgalom két legnagyobb veszedelme a felelőtlen demagógia és a kispolgári ösztönök előtt meghajló reakcionarizmus. Az utóbbira vonatkozólag Eibl professzor a „La Revue des Vivants” júniusi számában, a hitlerizmus eredetéről és céljairól írva (La Révolte des Jeunes), igen érdekesen mutat rá Hitler egyéniségében arra az erősen kispolgári rétegződésre, amelyet egyrészt származása tesz érthetővé, másrészt pedig az osztrák fővárosban eltöltött esztendő hatása. Hitler a „Mein Kampf” lapjain maga is megemlékezik arról, hogy miként kapta az első és maradandó politikai benyomásokat a kispolgári és antiszemita színezetű osztrák keresztényszocializmus vezéreitől, Luegertől és Schönerertől. Így azután, ha egy kicsit kegyetlen is, de aligha igazságtalan kritika Unruh részéről az, hogy Hitler nemzeti szocializmusát „Revolution der Spiesser”-nek nevezi. Ezek a kispolgári elemek inkább jelentenek teherterelt, mint értéket olyan dinamikus és előretörő mozgalomban, amilyenné a

nemzeti szocializmus lett az 1930. évi szeptember hó 14-i döntő győzelem után. Hitler azonban éppen ezt nem látja, mert az ő személyes hatása éppen ezeknél a kispolgári tömegeiméi legnagyobb, közöttük tudja felkelteni a legegységibb megmozdulásokat és közülük kerülnek ki a legfanatikusabb hívei. Így azután a „Mitläufer“-ek lavinája máris valósággal elborította a pártot; a mozgalom növekedése hovatovább csak számokat és tömegeket jelent és a mozgalomhoz csatlakozók közül azok, akik nemcsak számot, hanem súlyt és értéket is képviselnek, egyre növekvő kétségek között szemlélik, hogy a nagy számbeli növekedés közben mint sikkadnak el a mozgalom programjából a nemzeti gondolat és megújulás legértékesebb alkotóelemei.

A kispolgári reakcionarizmus veszedelmével szemben a német nemzeti szocializmus jövőjének legnagyobb biztosítéka a fiatal nemzedéknek a mozgalomhoz való csatlakozása. Ez a csatlakozás nem feltételek nélküli és nem kritikátlan az ifjúság részéről, de viszont annyira elválaszthatatlan a mozgalom későbbi sorsától, hogy az nélküle el sem képzelhető. A fiatal nemzedék állásfoglalását Günther Gründelnek az imént már idézett könyve (*Die Sendung der jungen Generation*. München, 1932.) fejt ki a legteljesebben. Az a nemzeti szocializmus, amelyet ez a fiatal nemzedék akar, sok ponton nem egyezik meg Hitler és legszűkebb táborának elgondolásával. A kritika, sőt a politikai herezis is megterem soraik között. Hitler fiataljai nem olyan fegyelmezettek mint Mussolini giovinezza-ja, de azért Hitler és legközvetlenebb tanácsadói is ösztönösen érzik azt, amit Goebbels az ifjúságról szóló, jólismert mondás megfordításával úgy fejezett ki, hogy azért az övök a fiatalság, mert az övök a jövő.

Egy dolog bizonyos: a nemzeti szocialista mozgalomhoz csatlakozó német fiatal nemzedék nem fog beleegyezni abba, hogy ez a mozgalom belevessen a kispolgári reakció vizenyős posványába. Nekik nem kell a vilmosi Németország osztályállama és szenvedélyesen gyűlölik azt a gerontokráciát (*Greisenherrschaft*, mondja megvetőleg Gründel az öregek uralmáról), amely ennek a vilmosi Németországnak maradványaként a politikai, de különösen a gazdasági életben az öregek szívós kitartásával zárja el az utat a fiatalság érvényesülése előtt. Nem éreznek semmi rokonszenvet a kispolgári biztonságnak azzal a kicsinyes életstílust diktáló modorával szemben, amelynek legfőbb reprezentánsát Thomas Mannban látják. De éppen úgy hitelét veszítette előttük Spengler kispolgári pesszimizmusa is, amelyet Gründel igen találó kifejezéssel *Untergangsnobismus*-nak nevez.

A holnap ifjúságának életstílusa a nemzeti gondolat jegyében megvalósítandó szintézis felé törekszik és élesen szembehelyezkedik a ma ifjúságának fantáziátlan, önző és sivár tartalmatlanságával, koravén székspszisével, amelyet Németországban a „neue Sachlichkeit“ nyegle modorossága és gépimádata, az angol-szász világban pedig a „to have a good time“ lapos epikureizmusa, színtelen életfilozófiája képvisel.

Az új életstílus programja a belső élet elmélyítése, az áldozatkészségnek és a közösség, a nemzet életével szemben érzett felelősségérzetnek tisztán körvonalazott célok felé törő dinamikája. A ma tömegemberével szemben a holnap életstílusának eszménye a „gemein-

schaftsgebundene Persönlichkeit“. „Umschwung vom Ich zum Wir“ mondja egy másik, alig lefordítható kifejezéssel Broder Christiansen, aki a „Das Gesicht unserer Zeit“ című könyvében nagy lelkesedéssel és nagy meggyőzőerővel körvonalazza a holnap fiatalságának ezt az új életstílusát. A mai fiatalság életstílusának legnagyobb szegénysége az volt, hogy elveszítette a hinnitudás képességét, eljutott a hit nullapontjára; a holnap életstílusának ismét hitre lesz szüksége, mert a maga elé tűzött célokat heroizmus nélkül elérni nem tudja.

Az új életstílus legfontosabb követelménye az, hogy a fiatalság megalkossa magának a nemzet új és megtisztult fogalmát és megkeresse a szerves kapcsolatot a nemzeti gondolat és a szocializmus között.

— A nemzet új fogalmát — írja Günther Gründel — mi megtisztítjuk minden rossz értelemben vett sovinizmustól. Nem akarunk tudni semmit arról a gonosz módon meghamisított nacionalizmusról, amely alapján véve nem egyéb, mint a hatalommal való hisztérikus visszaélés más nemzetek kárára. A fiatal nemzedék nacionalizmusa azt akarja, hogy minden nemzetnek feltétlen és kétségbe nem vonható joga legyen ahhoz, hogy saját otthonában úr legyen saját dolgai felett. Ez a nemzeti érzés nem tűri idegenek uralmát sem politikai, sem szellemi, sem gazdasági dolgokban és szorosan egybekapcsolódik a nemzeti szabadság gondolatával. Végül azt a jogot, amelyet magának megkövetel, természet-szerűleg elismeri és tisztelőben tartja minden más, szabad nemzetnél.

— Befelé a nemzet fogalma elválaszthatatlan a szociális népközösség (Volksgemeinschaft) gondolatától, úgy, amint ez az eszme a mi nemzedékünk soraiban kapta meg első megfogalmazását és lett valóssá a mi háborús és a háború utáni életünk átéléseiben. De a mi nemzedékünk népközösségi gondolatának semmi köze sincs a nyárs-polgári gondolkodásnak ahhoz az arroganciájához, amely a reakcionárius államhatalomra támaszkodva követeli a „rendet és a nyugalmat“, mint a polgári eszmény első kötelességét. Mi azt akarjuk, hogy a nemzetnek mint közösségnek élete tudatos, tisztán látható és ellenőrizhető irányelvekhez igazodjék; a népközösség minden tagjának meg kell találni az eleven kapcsolatot a népi erővel és a századok hagyományával, hogy így részese lehessen annak a nagy kollektív életnek és tevékenységnek, amely a nemzet jövőjének legfőbb biztosítója.

A szociális gondolat is új formákat keres a fiatal nemzedék eszmévilágában: elfordul az osztálytudatosság és az osztálygyűlölet nemzetellenes és a nemzeti gondolat jogosultságát tagadó, marxista szocializmusától és a szocializmust a kollektív gondolat jegyében élő nemzet fogalmával kapcsolja össze.

— Mi vagyunk a legradikálisabb, legtisztább és legigazibb szocialisták, akiket egy nemzet valaha is adhatott a világnak — mondja Gründel egy kicsit fiatalos önbizalommal. A mi szocializmusunk hajtó ereje nem az önző haszonvágy, hanem önzetlen idealizmus. Mi teljesen új fogalmazást adunk a mi szocializmusunknak, amely a nemzet fogalmából született és ég és föld távolsága választja el a marxista megfogalmazású osztályszocializmustól. Mi már tudjuk, hogy a marxista osztályszocializmus nem volt igazi szocializmus, hanem a valódi szocialista gondolat leggonoszabb elárulása. A mi szocializmusunkban a szociális és a nemzeti gondolat egyesül új, az első német szocializmussá, amely éppen úgy ledönti trónjáról a kasztokat és az osztályokat, mint a pénzt és így teremti meg az egységes nemzetet. A világháború csatamezőin és lövészárkaiban és a háború utáni időkben a bányákban, a hivatalokban, a gyárakban ekként alakult ki a közösség gondolata az új német nemzedék szívében. Ez a gondolat csak a közvetlen emberi értéket, a teljesítőképesség elvét és a személyes felelősséget ismeri és értékeli, más egyebet semmit.

— Az új német szocializmus nem dogma, hanem új álláspont: az emberi közösség minden dolgának olyan felfogása és megszervezése, amelynek alapja nem az egyén, hanem a nemzet összességének magasabb egysége. De új módszer is ez az új szocializmus: minden népi erő kifejtése és gyümölcsözővé tétele, a méltányosság (Volksgerechtigkeit) és az ökönomia kettős alapíteléből kiindulva.

A fiatal nemzedék radikalizmusának legrokonszenvesebb vonása az, hogy nem elégszik meg a múlt bátorhangú megbíráásával, hanem vallja a jövő programját gazdagon kitöltő szintézis szükségességét is. Forradalmat akar, de vértelen forradalmat, mutatis mutandis az angol történelem „dicsőséges forradalma“-t. Megtagad minden közösséget a más népek érdekeit sértő imperializmussal. Nem hisz sem az „első birodalom“, az Ottók és II. Frigyes germán-német univerzalizmusának a németiségtől valójában idegen, „ausserdeutsch“ uralmi gondolatában, sem a bismarcki „második birodaloméban, amely kaszáyaudvarokon készült a nacionalista és kismémet imperializmus végső diadalára, de csak azt az eredményt érte el, hogy egyenes folytatása, a vilmosi politika ellenszenvesé tette az egész németiséget a világ valamennyi népe előtt. A fiatal nemzedék Moeller van den Bruck „harmadik birodalmának új birodalmi gondolata felé tekint, amely nagyszerű kereteket ad a forradalmi, a nemzeti és a konzervatív gondolat összetételéhez. Hitlerrel szemben az a legnagyobb aggodalmuk, hogy a hatalmi harc és a pártszervezet kiépítése közben elsikkad az a nagy nemzeti forradalom, amely pedig az 1918-i idétlen, torzszülött forradalom után esedékesebb a német életben, mint volt valaha. Félnék, hogy az eredeti program merész és következetes radikalizmusa a hatalomrajutás megalkuvásai közben elszíntelenedik és az egész mozgalom nem lesz egyéb, mint átmenetileg nekivadult nyárs-polgárok rohamja a hataloméért.

Milyennek képzelik el az új nemzedék fiataljai az új német hatalmi gondolatot? Az angol imperializmussal és a francia hegemonizmussal szemben az új német birodalmi gondolat (Reichsgedanke) fő jellemvonása, hogy nem ismer a németiségen kívül eső célokat. Nekünk nincs szükségünk arra — így érvel Gründel — hogy imperialista álmok kísértései után szaladjunk. A német történelem nagy fordulópontjára állított fiatal nemzedék nem akarja művét olyan külső pillérekre építeni, amelyek felett közvetlen hatalommal és ellenőrzéssel nem rendelkezik. Mi csak önmagunkra akarunk támaszkodni és csak azt akarjuk a magunk eszményei szerint formálni, ami fölött teljes hatalmunk lehet és amit egészen a magunkénak nevezhetünk; de ezt azután szuverénül akarjuk elvégezni. Mi a mi eljövendő politikai birodalom-formálásunkban (Reichs-Gestaltung) csak a német nemzetet akarjuk. De azt akarjuk, mint egészet.

A HOLNAP IFJÚSÁGÁNAK ez az ígérete sok gyarló és kifogásolható vonást elfelejtet abban a nemzeti szocialista mozgalomban, amely lázas politikai harcok és a felelősséggel sokat soha nem törődő választási propaganda közben bizony bőven mutat ellenszenves vagy legalább is maga ellen éles kritikát kihívó vonásokat.

A legtöbb és bizonyosan jogos kritikát Hitlerék mozgalma a faji kérdés erőszakos hangoztatásával vívta ki maga ellen. A nemzeti és a biológiai naturalizmus alapján álló faji gondolat mindenképpen nehezen hozható egymással szerves összefüggésbe, de ettől eltekintve is az északi faj fensőbbiségének hirdetésével követték el a nemzeti szocialisták vezérei a legtöbb következtelenséget és a megemészthetet-

lenül német „völkisch“ gondolattal tették az egész mozgalmat kifelé igen sok ember előtt szerfelett ellenszenvessé. Ezen a területen Hitler „rayon-chef“-je Alfred Rosenberg, aki nagy művét, a „Mythus des 20. Jahrhunderts“-et elsősorban azért írta meg, hogy abban romantikus faji teóriáját kifejtse. Rosenberg könyvében sajátos keverékbe vegyül össze Houston St. Chamberlain romantikus elmélete az árvák elhivatottságáról és Günther tárgyilagossabb, a tudományban „Rassenkunde“ néven ismert fajelmélete. Chamberlain árja-imádata Rosenbergnél a szőke északi fajra korlátozódó „nordomaniá“-vá szűkül. Majdnem gyermekes kritikátlansággal kutatja végig az egész világtörténelmet az antik kultúra és történelem nagy embereitől elkezdve a renaissance nagy mestereiig és véli megtalálni mindenütt, néhai való derék Horváth Istvánénál nem sokkal magasabb színvonalú tudományossággal, a szőke német faj egyedüli felsőbbrendűségét és mindenütt való jelenlétét az emberi szellem minden nagy alkotásában.

Mindez pedig nem volna egyéb, mint ártatlan tudományos vagy tudományoskodó játék, — mondja Theodor Heuss — ha Rosenberg és az egész hivatalos pártszervezet nem használná fel faj elméletét politikai agitáció céljaira. így a nemzeti szocialista mozgalom egyik legszerencsétlenebb „eszmeje“ lett az egész faji, „völkisch“ gondolatcsoport. Egyszerűen azért, mert így a németek újból a legjobb úton vannak, hogy a vilmosi Németország parvenü arroganciája helyett most saját fajuk istenítésével tegyék magukat népszerűtlenné más népek előtt. Mert amíg csak Rosenberg obszkurus és a párt hivatalos kanonizációját is nélkülöző könyve akarja elvitatni az olaszoktól Dantét, Lionardót és Raffaelt, addig semmi különösebb baj nem történik. De ha ez a faji területre átvitt arrogancia az egész németységnek is hivatalosan vallott álláspontja lesz, a német elbizakodottsággal és önimáddal szemben érzett ellenszenv könnyen a világ egyik legkevésbé szeretett népévé teheti ismét a németeket.

A faji gondolat másik hajtóereje az antiszemitizmus. Nehéz volna tagadni, hogy a háború utáni Németország sok politikai, kulturális és gazdasági jelenségével szemben az antiszemitizmus bizonyos mértékben érthető. Ennek további megokolása azonban kívül esik ennek a cikknek keretein. Azt mindenesetre nyugodtan lehet állítani, hogy a hitlerizmus messze túlbecsüli a zsidóság szerinte káros és a nemzet legjobb értékeit romboló hatását, amikor a faji elmélet egész bonyolult gépezetét használja fel ennek megakadályozására. A hitlerizmusnak abban igaza van, amikor kérlelhetetlen szigorral lép fel a zsidóságnak a bolsevizmussal kacérkodó részével. De a zsidókérdést nem lehet tisztán faji alapon megoldani, egyszerűen azért, mert ez a megoldás igen veszedelmes általánosításokhoz vezet. Hitler, úgy látszik, maga is kész ezen a ponton megegyezésekre. Mindenesetre ezt mutatja az az interjú, amelyet a londoni Times tudósítójának adott alig egy hónappal az 1930 szeptemberi győzelem után. Ebben az interjúban Hitler kijelenti, hogy j órávaló (anständige) zsidók ellen a nemzeti szocialistáknak nincs semmi kifogásuk; de ha a zsidók a bolsevizmussal azonosítják magukat, akkor nyomban ellenségeiknek tekintik őket.

Gründel a hitlerizmus faji-völkisch politikáját akképpen bírálja, hogy a nemzeti szocialista mozgalomnak meg kell szabadulni egyrészt a „nordomania“ következetlenségeitől, másrészt az elvakult gyűlölet által motivált antiszemitizmustól és a „tisza északi fajról való ábrándozás helyett a mozgalom vezetőinek a „jó német faj“ fejlesztését kell előmozdítaniok a modern eugenika eszközeivel folytatott helyes faji politikával.

A NEMZETI SZOCIALIZMUS vallási és egyházpolitikai problémáiról, a katolicizmussal való vonatkozásban, König Antal már részletes beszámolót adott a Magyar Szemle hasábjain.¹ Nem akarjuk az ott elmondottakat megismételni, csupán szeretnénk teljesebbé tenni a képet a német nemzeti szocialista mozgalom és a német protestantizmus közötti viszony rövid vázolásával. Ez annál is inkább beleillik a mi cikkünk keretébe, mert a protestantizmus és nemzeti szocializmus közötti, a legutóbbi politikai események által is elősegített közeledés éppen a nemzeti gondolat jegyében történt.

Ez a közeledés nem egészen új keletű, bár a hitlerizmus talajvesztése a római katolikus Bajorországban határozottan elősegítette és gyorsabbá tette a kölcsönös érdeklődés, sőt rokonszenv kifejlődését mind nemzeti szocialista, mind lutheránus részről. Hermann Kremers, egy kicsit a német „Prediger“-re jellemző szónokias hangú, de egyébként komoly és a kérdésnek minden részletére kiterjeszkedő tanulmányában (Nazionalsozialismus und Protestantismus. Berlin, 1931.) már egy évvel ezelőtt azt a következtetést vonta le, hogy az új, „völkisch“ szabadságmozgalomnak nemcsak hogy figyelmen kívül hagyni nem szabad a protestantizmus politikai ethoszát, hanem azt magára nézve irányadónak is kell tartani, mert politikai elveinek és céljainak nagy része a protestantizmus politikai ethoszával nemcsak párhuzamosan halad, hanem újuk jelentős darabon egy és ugyanaz.

A jelek általában azt mutatják, hogy a német protestantizmus Luther nacionalizmusán keresztül sokkal könnyebben megtalálja az utat és módot a nemzeti szocializmussal való együttműködéshez, mint a római katolicizmus. A teológiai nehézségek, Rosenberg zavaros fél-pogánysága, fél-kereszténysége miatt, protestáns részről sem kisebbek. Rosenbergből Nietzsche és nem Luther hangja beszél, mondja Kremers. De azért mégis nagyon megnyerte tetszését az, ahogyan Rosenberg a kereszténységnek férfias, tisztán germán változatát találta meg Eckhart mester vallásosságában.

Ettől az egy nehézségtől eltekintve másutt mindenütt igen sok érintkező pontot talál Kremers a Hitler-mozgalom eszmei tartalma és a német protestantizmus között. Örömmel üdvözli benne a nagy-német gondolatot képviselő „völkischer Staat“-ot, amely a világon élő minden németet védő szárnyai alá akar venni. Hitlerben a „nagy tisztogatóit látja, aki hadat üzen a modom kultúra nemzetietlen elfajulásának. A nemzeti szocializmus férfias kereszténység utáni vágyakozást hozott magával és Kremers egészen természetesnek tartja,

¹ A német katolikusok és a nemzeti szocializmus. XV. kötet, 124—134. oldal.

hogy Luther német protestantizmusa megtalálja az utat Hitler nacionalizmusának tettekre és áldozatokra kész aktivizmusához, amelytől távol áll a materializmus jóllakott közönyössége és az atheizmus mérges lehellete. Ez a nacionalizmus — mondja papos, de bizonyosan őszinte lelkesedéssel — a világháború zűrzavarából tört elő, olyan fiatal nemzedék szivéből, amely népét ki akarta menteni a forradalom posványából. És most, amidőn új férfieszmény korszakát akarja megteremteni, ott áll az egyház kapujában és bebocsátást várva kopogtat...

Mindez pedig egyszerűbb, szürkébb szavakkal elmondva azt jelenti, hogy nemcsak a nemzeti szocializmus keres segítséget és munkatársat a német protestantizmusban, hanem a német lutheránus egyházat is bizonyos „ellenforradalmi ressentiment“ hajtja Hitler mozgalma felé. Az egyházak anyagi támogatását megtagadó weimari alkotmánnyal a német protestantizmus soha nem tudott őszinte rokonszenvet érezni és így ösztönösen szövetségesének érezte azt a mozgalmat, amely az új állam alapjait támadta meg. Másrészt pedig mintha a reformáció idejéig visszavezethető népi ösztönök is új életre keltek volna Luther egyházában. A német protestánsok kezdik úgy érezni, hogy nekik ehhez a népies és nemzeti mozgalomhoz sokkal több közük van, mint volt a vilmosi Németországhoz, amely több-kevesebb nyíltsággal, de bizony csak rendőri szolgálatra használta fel az evangélikus egyház gondosan kiépített szervezetét és az egyháznak az államtól élvezett anyagi támogatás fejében az állami rend — Staatsordnung — lojális védelmezőjének kellett lennie. Most kezdik csak mind tisztábban látni, hogy a vilmosi államrend mennyivel távolabb volt a lutheri, valláserkölcsi alapokra épített, de határozottan a népszuverenitásból kiinduló állameszmétől, mint van az új „völkisch“ állami gondolat. A hitleri nemzeti szocializmus meg éppen könnyebben hozható közös nevezőre a kereszténység szociális tanításával, mint a vilmosi osztályállam imperializmusa, amelynek valami túlságosan nagy szociális gondjai sohasem voltak.

Végső érveképpen járul ehhez még az is, hogy Hitler természetesebb szövetséget lát a népi erőkre támaszkodó német lutheranizmusban, mint a nemzetközi római katolikus egyházban. A legújabb politikai események, nevezetesen a katolikus bajorság éles szembefordulása a nemzeti szocializmussal, a protestáns északra támaszkodó Hitler előtt még rokonszenvesebbé tették a lutheránus egyházzal való szorosabb együttműködés gondolatát, már csak taktikai szempontból is. Mindez azonban még inkább csak feltevés; kész megállapodás, hivatalos formában, egyik részről sem történt. De azért a valóság mégis csak az, hogy a német protestantizmus és a nemzeti szocialista mozgalom között a kapcsolat hétről-hétre erősödik, különösen amióta a politikai katolicizmust, a Centrumot és Hitleréket, ha előbb nem is, de Papén kancellár kormányra jutása óta, áthidalhatatlannak látszó ellentét választja el egymástól.

A KÜLPOLITIKÁBAN a nemzeti szocialista mozgalom célkitűzése szakított a bismarcki és vilmosi imperializmussal, amely félelmetes tengeri hadiflotta építésével a tengerentúli gyarmatosítás

és nyomában a német világkereskedelem fejlesztésének politikáját folytatta. Különben a hivatalos pártszervezet és az egész mozgalom külpolitikai programja meglehetősen kialakulatlan. Ezt azzal lehet magyarázni, hogy a hatalom megszerzéséhez vezető úton a külpolitika elsősorban agitációs célokat szolgál és mivel sok gyakorlati értéke úgy sincs, a hatalom átvételéig a párt vezetői különösebb felelősséget nem éreznek külpolitikai véleménynyilvánításaikkal vagy programadásukkal szemben.

Hitler a „Mein Kampf“ lapjain ad külpolitikai programot és ennek a programnak középpontjában a telepítési kérdés van, a gyorsan szaporodó német faj milliónak elhelyezése, földhöz juttatása. Hitler abból a feltevésből indul ki, hogy száz esztendőn belül kétszázötven millió német fog élni Európában és, amint mondja, ezeket nem lehet összehérszélteni gyári kulik módjára, hanem földhöz, szabad levegőhöz kell juttatni őket, hogy mint parasztok és munkások kölcsönösen biztosítsák egymás megélhetését. A telepítés útját Hitler kelet felé keresi és pedig nem békés beszivárgás útján, ahogyan ez a középkorban történhetett, amikor német telepesek minden ellenállás nélkül foglalhattak maguknak földet a Németországtól keletre eső, csaknem teljesen üres, végtelen területeken, a Baltikumban, a Volga mentén, el egészen Turkesztánig. Hitler a telepítési kérdést hódító háború útján akarja megoldani. Mivel pedig Németország egyszerre két fronton nem hadakozhatik, először Franciaországnak, a német nép „ősellen-ségének megsemmisítésére kerül sor. Amikor azután Németország Franciaországgal leszámolt, ereje teljességében indulhat el kelet felé, hogy a vér drága árán szerezzon földet a földre éhes mülióknak.

Mindezt Hitler 1924-ben írta le és ezt a naiv romantikával felépített külpolitikai tervet azóta is tízezrek olvassák a vezér sok kiadásában, változatlanul megjelent fő művében. Hitler, legnagyobb valószínűség szerint, maga sem veszi túlságosan komolyan ezt az egész külpolitikai romantikát. Legalább is a Gustave Hervéhez küldött levél, közvetlenül az 1930 szeptemberi győzelem után, ezt bizonyítja. Ebben a levélben Hitler kijelenti, hogy Németországban nincs senki, aki őszinte szívvel ne üdvözlölné minden olyan becsületes kísérletet, amelynek célja az, hogy tartósan megjavítsa a Franciaország és Németország közötti viszonyt.

De nem lehet semmi komoly alapja az egész keleti hódító háború tervének sem, legfeljebb annyi, hogy Németországnak Versaüles-ban szerencsétlenül megvont határai gyökeres revízióra szorulnak és ezt Németország bizonyosan ki is fogja harcolni. De ami a keletre kívándorló felesleges nép-milliókat illeti: ha Hitler egyszer csak félórát szentelne a statisztikai adatok tanulmányozásának, — írja Heuss a hitleri külpolitika bírálatában — nyomban meggyőződhetnék arról, hogy a fehér faj népességmozgalmi iránya egészen más, mint ahogyan azt Ő látja. A múlt század hetvenes-nyolcvanas éveinek nagyarányú népesség-szaporodása Európában ma már visszahozhatatlanul a múlté. A fejlődés menetének meglassúdása megkezdődött már a háború előtti években. Ma pedig a latin és a szláv népek kivételével — noha a szaporodás mértéke ezeknél is erősen csökkent — a fehér faj némi számbeli

növekedést már csak azért mutat fel, mert a halálozási arányszám gyorsabban csökken, mint ahogyan fogy évről-évre a születések száma. Ezen pedig nagyon keveset, sőt valószínűleg semmit sem változtat az, hogy a nemzeti szocialisták kíméletlen harcot akarnak folytatni a születések korlátozása ellen.

A nemzeti szocialista mozgalom külpolitikai programra ja egyébként is elég szegény és hiányos. A hivatalos program huszonöt pontja között más, mint a versailles-i és a st-germaini békeszerződések megsemmisítése (Aufhebung) nem is szerepel. Egyetlen tény kétségtelen, és pedig az, hogy a nemzeti szocialisták külpolitikája teljesen szakított a bismarcki és vilmosi imperializmussal és külpolitikájuk fő mozgató ereje a nacionalizmus. Ez a nacionalizmus valamennyi német egyesítésére törekszik, ezért van szükség nemcsak a versailles-i, hanem a st-germaini békeszerződés megszüntetésére is, mert csak így valószínűsíthető meg az Anschluss, az osztrák németek csatlakozása a birodalomhoz. A nemzeti szocialista mozgalom fiataljainak felfogása ezen a ponton is kritikával áll szemben a hivatalos pártszervezet erőszakos és gyűlölködő demagógiájával. Ők is a minden németet egyesítő Nagy-Németországot akarják megvalósítani, de békés együttműködésben az európai népek nagy családjával.

Végső fokon: a jövő igazi kérdése nem is az, sikerül-e Hitlernek hatalomra jutnia, hanem az, vajjon a humanisztikusabb gondolkodású fiatalságnak sikerül-e a mozgalomban ma domináló demagogikus szellemet háttérbeszorítani és a pozitív program hiányait életrevaló tartalommal kitölteni. Hogy ez sikerüljön, azt a nemzeti eszme híveinek ép a nemzeti eszme jövője érdekében kell kívánniok.

MATHÉ ELEK